

A téli ciklus ünnepei, népszokásai a Felső-Galga mentén

December 6. Mikulás, Miklós napja

Miklós kis-ázsiai szent püspök volt a IV. században, aki a legenda szerint örökségét szétesztotta a szegények között. Miklós napjához régen is hozzá tartozott a mikulásozás. Beöltözött emberek járták a falut krampuszokkal és ajándékokat osztottak. A rossz gyerekeket – akik nem imádkoztak, vagy nem jártak templomba – jobban megbüntették, mint manapság. Megvesszőzték őket. Maga a Mikulás cseh eredetű szó, a múlt században terjedt el. A téli ünnepek ajándékozó lényei igen régi hagyományai vannak. Ezek részint szerencsét hozó, ajándékozó, részint ijesztő, démonikus lények. Az ajándékozásnak vannak magyar paraszti hagyományai is. Ismert a Mikulás-járás, amely részben a diákok középkori „püspökválasztási” játékából ered, amelynek lényege az, hogy Miklós püspök kíséretével együtt betér azokba a házakba, ahol gyerekek vannak. Vizsgáztatja, imádkoztatja, majd tudásuk és viselkedésük szerint jutalmazza vagy virgáccsal, fenyíti őket, sokszor a kíséretében lévő ördög közreműködésével. E szokásnak lehet a változata a lányok tréfás gyóntatása a fonóban, melynek szereplői a püspök, a két ministránslegény és a harangozó voltak. Utóbbi a kezében csengőt és két és rossz

bögrét tartott, amiben parázs volt a füstöléshez. A szereplőkhoz tartozott még két ördög is.

(Anna Bátyiová, sz. Šeferová, 62 éves – *Pišpek/Püspökhatvan*, 1970.)

A fonókon mindenféle mókákat csináltak, amiket már jó előre kiterveltek. Ilyen volt a Mikulás-nap is. Ilyenkor este – amíg a fiúk meg nem érkeztek a fonóba – a lányok énekeltek és táncoltak. Úgy nyolc óra körül, bandástul érkeztek meg a fiúk. Megálltak a pitvarban, s csak az ördög jött be. Fekete harisnya volt a fején, a szájánál és a szeménél ki volt nyírva egy lyuk. Öreg, szakadt ruhába volt öltözve, a nadrág hátuljára farkok volt varrva. A szájában libatollból készült trombita (prdalo) volt, bal kezébe csengő, azal csengetett és a táncoló lányok közé futott, akiket így a helyükre zavart, majd kiment. Ekkor az angyal lépett be hosszú fehér ingben, fején ezüstpapírból készült koronával, és így köszönt.

– *Jó estét fogtok gyónni?*

Mindenki azt felelte:

– *Fogunk.*

Azután az angyal kinyitotta az ajtót, s minden fiú bejött a nagyszakállú Mikulással együtt, akinek a fején püspöksüveg, vállán piros palást, a hátán pedig puttony volt. A fonóban csend lett, és a Mikulás így szólott:

*Én Szent Miklós vagyok...
Imádkoztátok el a Miatyánkot!
A rossz lányoknak korbácsot,
A jóknak kalácsot adok.*

A lányok azt válaszolták, hogy itt nincsenek rossz lányok. „Akkor jó” – mondta és levette a puttonyát kiszórta az asztalra a fiúk által összevásároltakat, cukrot, diót, almát és az odaszaladó lányok azt vehettek el közülük, amit akartak. A Mikulás, ahogy kapkodták az ajándékot a lányok kezére csapkodott a virgáccsal. Amikor minden elfogyott az asztról, odaszólt a fiúknak: „Huszárok térdre!” Majd a lányokat utasította: „Lányok gyónni!” Az angyal egy széket hozott, arra ráült a Mikulás, és egyenként gyóntatni kezdte a lányokat. Ilyeneket kérdezett

Mikulásnap i fonó (Na pridkach, Deň Mikulása)

A szerző „A felsőgalgamenti parasztság élete képekben, írásokban” című könyvéből, melyet a Püspökhatvani Szlovák Önkormányzat adott ki 2012-ben, s melyből szeptemberi számunkban az őszi ünnepeket közöltük (BARÁTSÁG 2012/4.)

tőlük: Aludtál fiúval? Aludtam – volt a válasz. Meztláb, vagy meztelenül is? Úgy egész reggelig. És mit csináltatok? Rózsafűzért imádkoztunk. Nagyon jó – mondta a Mikulás –, a mennybe vele! A következő lánytól ilyet kérdezett. Ismered a Miatyánkot? Ismerem – gyónt a lány. Akkor imádkozz! A lány elmondott egy vicces, pikáns szöveget, ami a Mikulással volt kapcsolatos. Ekkor jött az ördög, és a fiúkhoz vitte, akik jól megcsipkedték, megfogdosták. Az utolsó lány rendes szöveggel végig imádkozta a Miatyánkot, ezért a Mikulás megengedte, hogy azt a fiút válassza ki magának, akit akar. Utána a többiek is választhattak. Megszólt a harmonika és táncolni kezdtek. Amikor kitáncolták magukat a fiúk átmentek egy másik fonóba.

Acsán a Mikulás eljárt azokba a fonókba is, ahol csak asszonyok voltak. Az egyik legény Mikulásnak a másik ördögnek öltözött. Mindenféle nevetséges maskarát vettek magukra: subát, rongyokat és körbe tekerték magukat láncsal. Fejükre kifordított kucsmát vettek, az arcukra kócból szakállat ragasztottak, majd az egyikük korommal is bekente magát. A láncokat csörgetve, ijesztgették az asszonyokat és korbáccsal egy sorba terelték őket. Az asszonyok hagyományát, fokhagymát dobáltak a Mikulás puttonyába.

December 13. Luca napja (deň Lúcií)

Kevés olyan jeles nap van, amelyhez annyi hiedelem és szokás kapcsolódna, mint Luca napjához. Ez a nap éppúgy alkalmas volt termékenységvarázslásra, mint házasság-, halál- és időjárásjóslásra, bizonyos női munkák tiltására, valamint a lucaszék készítésére. Luca napját, gonoszjáró napnak tartották, a boszorkányok rontása ellen fokhagymával védekeztek.

(Zuzanna Hóváriová, sz. Babinská, 68 éves – Jača/Acsa, 1980.)

Amikor a fonókba jártunk, Lucakor a fiúk a lányokat fokhagymával dörzsölték be, hogy a striga ne tapossa meg őket. Csak úgy búzlóttunk a fokhagymától. Ilyenkor nemcsak minket kentek be, hanem a ház és az istálló bejárati ajtajait, sőt még az állatokat is.

December 13-án, Lucakor, a legtöbb lány almát varrt a zsebébe, vagy a szoknya ráncai közé. Ezt az almát Ádám-Éva estéjén, az utcai kiskapuba állva ették. Az első arra járó férfit lesték, úgy hitték ilyen keresztnevű lesz a férjük.

Szokás volt még Györkön is a gombócfőzés. A gombócokban vagy derelyékben cédulákra írt legénynevek rejtöztek. Közülük az elsőnek feljövő volt a jósló gombóc.

(Bátyiné Nyemecz Júlia – Ďurka/Galgagyörk)

Nálunk még az 1940-es évek közepén is szokásban volt, hogy Lucakor a szomszédasszonyok, vagy a közelebbi nőrokonok, morzsolt kukoricát jártak szórni az ablakokba. Miután szétszórták bekiáltottak a gazdasszonynak: *Čo gazdinám potrebuje?* (Mi kell a gazdasszonyoknak?) A háziasszony visszakibálta: *Vajcia!* (Tojás!)

Luca napján, a fiúk köszönteni jártak a faluba és ezt a versikét már magyarul mondták:

*Luca fia vagyok én,
Almáért és dióé járok én,
Szalonnát is kérek én.
Ha nem adnak szalonnát
Kirúgom az oldalát.*

Lucaszéket is csináltak ilyenkor. Karácsonykor kiültek vele a keresztútra, és csipkebokor vesszővel, ami ebben az évben hajtott körberakták magukat, hogy a boszorkányok ne bántassák őket. Azután vártak éjfélig, akkor meglátták, hogy ki a boszorka.

(Urban Mihályné, sz. Seben Zsuzsanna 1936. – Čuvár/Csővár, 2010.)

December 21. Tamás napja (deň Tomáša)

Jézus tanítványának, Tamás apostolnak az emlékünnepe, a téli napforduló csillagászati időpontja. E naphoz leginkább férjjeszó praktikák kapcsolódtak. Tamáskor, este, a mise után, kimentünk a fűzfakerítéshez (garád) és rázni kezdtük, közben ezt a versikét mondtuk:

*Erdő, erdő, rázlak téged.
Szent Tamás, kérlek téged,
Engedd nekem megtudni,
Kivel fogok aludni.*

A vers elmondása után azt figyeltük, hogy a falu melyik végéből hallunk először kutyaugatást, mert arra fog lakni a jövendőbelink. Az egész napi böjtöléstől is azt vártuk, hogy éjjel megálmodjuk ki lesz a férjünk.

Advent utolsó hete, ostyahordás (roznášanie oblátok)

Régen, advent utolsó hetében, főleg a katolikus falvakban, ostyát (oblátky) hordtak a gyerekek. Az ostya a karácsonyi vacsora fontos része volt, melyet mézzel, vagy fokhagymával ettek, sőt az állatoknak is adtak belőle, egészségvarázsló céllal. Püspökhatvanban a harmincas évek végéig, élő népszokás volt a karácsonyi ostyahordás. „A harmincas években – mesélte *Bátyi Mihályné* (1926) püspökhatvani lakos –, Hanuska, egy szegény nyomorék asszony sütötte a karácsonyi ostyát a falusiak részére, és az iskolás gyerekekkel küldözgette szét. Ezért cserébe lisztet, babot, kolbászt és más élelmet kapott.”

December 24. Karácsony vigíliája

Az adventi időszak utolsó napja. A téli napfordulóhoz kapcsolódó, évkezdő ünnepekör jelentős naptári ünnepe. A népi ünneplésben pogány, egyházi, népi, fél-népi, más népektől átvett vagy kalendáriumi szokások, dramatikus játékok ötvözödték. Sok hiedelem kapcsolódik a naphoz: tilos volt: fonni, mosni, foltozni, mosogatni, kölcsönadni, mert ez bajt hozhatott a családra.

A karácsonyi asztalra, az alá, vagy akárcsak a közelébe helyezett tárgyak, eszközök különleges mágikus hatalommal ruházták fel. Az asztalon ostya, alma, dió, káposztaleves, mákos guba, túrós lepény, fokhagyma, bor volt, az abrosz alá egy kis szénát szórtak. Az almának karácsonykor sokféle bűverőt tulajdonítottak. A család fő egy almát annyi felé vágott, ahány családtag volt, s mindenki kapott belőle, hogy összetartsa a család: ha valaki eltévedne, a közösen evett almára visszagondolva hazataláljon. A karácsonyi dióevés szinte az egész nyelvtérületen ismert. Az egészséges dió egészséget, a rossz dió betegséget jósolt.

A karácsonyi asztal morzsáját különösen becsben tartották, összesöpörgették, és a tyúkok elé öntötték, hogy jobban tojjanak Karácsony éjszakáján fontos szerepet kapott a zajkeltés. A gonoszelhárító zajcsapás ezen az éjszakán a pásztorok feladata volt.

A karácsonyi kántálás többnyire énekes, esetleg verses köszöntő, amelyekkel énekelve járták végig a falut. A kántálásért a gyerekek, fiúk, lányok régen diót, almát, bélest, kalácsot kaptak, amit tarisznyába, zsákba gyűjtöttek. A másik legnépszerűbb karácsonyi szokás a betlehemezés volt, és a pásztorok karácsonyi vesszőhordása. Karácsony vigíliáján egész nap vesszővel jártak a pásztorok, melyből a gazdasszony a kötényével kihúzott néhány szálat, azért, hogy az állatai a következő évben egészségesek legyenek. Az úgynevezett Aprószentek-vesszőért a pásztorok bort, cipót, esetleg pénzt is adtak.

A betlehemes járás Ádám-Éva napján kezdődött és egészen az újévig tartott. Az első nap a résztvevők családtagjait és a papot látogatták meg, majd együtt elmentek az éjféli misére. A mise alatt az oltár két szélén álltak. A betlehemet az oltár elé tették egy asztalra. A mise után közösen szálltak meg valamelyik résztvevőnél. Út közben a „Pásli ovce pastíre...” (A pásztorok őrzik a nyáját) kezdetű éneket énekeltek. Püspökhatvanban mindössze három töredék maradt meg a betlehemes dalokból, az adatközlők szinte már nem is emlékszenek arra, hogy ezeket hogyan adták elő. Csak a fennmaradt töredékek bizonyítják az egykori szokást. A megmaradt dalt később az ablakok alatt énekeltek.

Ádám-Éva napján az asszonyok nem mehettek idegen házba, csak a férfiak, mert ők szerencsét hoztak, míg a nők szerencsétlenséget. Ezért a férfiak már kora reggel „acélt mentek hordani”, köszönteni indultak, utánuk mentek a fiú gyerekek. Ez úgy történt, hogy a gyerek bekopogott az ajtón, majd miután a gazdasszony kinyitotta azt, elmondta a köszöntőt, mely így hangzott:

*Acélt hoztam Önöknek,
hogy a fazekaik,
táljaik ne verődjenek,
baltáik ne törjenek.
Hogy a tyúkjait,
sok tojást tojjanak,
és legalább három
disznót vágjanak.
A kádjuknak essen ki a füle
és a gazdasszonynak
nőjön nagyra a hasa.*

Amikor gyerek köszöntött, a gazdasszony gyorsan a fiú nadrágjába nyúlt és megszorogatta a tojásait, hogy egész évben olyan friss tojásai legyenek. Utána vagy pénzzel, vagy dióval megjutalmazta. Az asszonyok reggeltől süttöttek, főzetek, készülődtek az ünnepi vacsorához. Ilyenkor süttöttek a falu pásztorának is, aki reggeltől járta a falut és köszöntőket mondott, amely így hangzott:

*Kívánom Önöknek
a következő ünnepekre,
Jézus Krisztus születése napján,
Hogy legyen módjukban
sok évet megélni.
Kisebb vétkekkel,
nagyobb örömmel,
Isten kegyelmével.
A földeken termést,
az udvaron gazdagságot
a szobában boldogságot, vidámságot
és mindannyiuknak jó
egészséget kívánok!*

A köszöntő végeztével, a gazdasszony kötényével, vagy szoknyájával, a pásztor vesszőkötegeiből kihúzott két szálat és néhányszor rávert a pásztor fenekére, aki ilyenkor mindig ugrott egyet és így kiáltott: „Az egész évben így ugráljanak az ólban a disznák!”. A gazdasszony a szerencsét hozó vesszőket a szoba egyik sarkába rakta, aztán odaadta a pásztor számára süttött kalácsot, egy liter bort, egy tányér babot, és egy motring fonalat. Ez a fizetés mellé járt. A gazda miután megetette az állatokat, befogta a lovakat és kétszer, háromszor végig hajtott a falun, hogy a lovak egészségesek, frissek legyenek. (Ezt úgy mondták: „Ze idú šcedrit.)

Karácsony este (Štedrý večer) a bátyámmal mi mentünk az erdőbe fácskáért. Kivágtunk egy szép kis boróka-fenyőt és már mentünk is haza. Amíg hazaértünk, anyánk mindent elkészített a díszítéshez. Két szép füzért, egyet kivágtott színes papírból, a másikat pattogatott kukoricából. Édes tésztaból különböző figurákat süttött, csillagot, szívet, s ezeket is becsomagolta ezüst- és aranypapírba. Az imakönyvből kiválogatta a szebb szentképeket. A fenyőfát a sarokban lévő asztalra helyezte, és elkezdte a díszítést. Csodálatossá varázsolta a kis fát. A díszek közé még hat darab szaloncukrot is rakott. Végül szakajtóba mindenféle magvakat tett, összekeverte őket, és a fa alá helyezte. Az asztalra felrakta az ételt: káposztalevest, mákos tésztát, mindenféle gyümölcsöt és ostyát. A petróleumlámpa meggyújtása után az asztal körül állva elénekeltek a karácsony legszebb dalát, a Mennyből az angyalt, majd nekiláttunk a vacsorának. Édes Istenem! Milyen felemelően szép is volt az a karácsony este. A karácsonyesti étel mindegyikéből (káposztaleves, mákos tészta, gyümölcsök) illet hagyni egy kicsit a lelkecskének. A gazdasszony miután leszedte az asztalt, a morzsákat, maradékot összeszedte és kivitte a baromfiknak, hogy jövőre ne pusztuljanak el. A gazdának egész éjjel ügyelnie kellett az istállóra és a kazlakra, hogy egy marék se tűnjön el a takarmányból, mert

akinek sikerül ilyen szerencséséje lesz, és akitől elvisznek, az szerencsétlenné válik. Éjfél előtt a falusi pásztorok az utcákat járták, csattogtak, pattogtak az ostoraikkal, trombitáltak kürtjeikkel, hogy elűzzék a gonosz lelkeket, a sztrigákat. Az emberek akkor indultak el az éjféli misére, amikor meghallották a pásztorok zajkeltését. Amikor vége volt a misének a pásztorok ezt kiabálták: „Örüljete emberek, megszületett a kis Jézus!”

„Karácsony szentestéjén, december 24-én, aki csak tudott elment az este hétkor kezdődő istentiszteletre. Innen hazatérve vacsorázott meg a család. Szinte mindenhol tésztaféléket és káposztás ételeket főztek. A karácsonyi asztalra került: mákos tészta: makovie rezance, káposztás tészta kolbásszal: kapustovie rezance s kľbásom, húsos káposzta: kapusta s másom, alma, dió: jabľko, oreche, bor, pálinka: víno, pálinka

Vacsora után egy szép egészséges almát szétvágott nagyanyánk pont annyi felé ahányan az asztalnál ültünk. Ezt mindenkinek meg kellett enni, azért ha az év közben eltévedünk, gondoljunk arra a karácsonyi almára és visszatalálunk. Nemcsak testben lehet eltévedni, de a lélek is tévelyeghet. Azóta is így teszünk minden karácsonykor. Karácsonyeste megvacsoráztunk. Utána testvéreimmel a templomhoz mentünk. Itt gyülekeztek a lányok, legények, asszonyok, férfiak, vegyesen. Éjfélkor szent énekeket énekeltünk a templom tornyában. Volt, amikor utána, volt, amikor előtte a falut is jártuk és ismerősöknél vagy másoknál énekeltünk az ablak alatt. A köszöntőért, énekért mindenütt megkínáltak kaláccsal, borral, ritkán néhány fillért is adtak.

(Bátyiné Nyemecz Júlia – Ďurka/Galgagyörk)

A zajkeltés Acsán és Csőváron az esti istentisztelet után volt, Györkön este kilenckor, Gután egész későn este, Püspökhatvanban éjszaka, hogy a boszorkák kitakarodjanak a faluból. A pásztorok a trombitálásért, ostorpattogatásért ajándékot kaptak. Mindenhol megkínálták őket borral, pálinkával. Püspökhatvanban süteményt is kaptak, Gután pénzt is.

Hiedelmek Ádám–Éva napján

A légy megléte karácsonykor Püspökhatvanban, Acsán szerencsét hozott, Az én nagymamám (1973-ban halt meg), amikor az egyik karácsonyi estét nálunk töltötte így kiáltott fel egy legyet meglátva: „Marka! Te nagyon gazdag vagy, hogy még ilyenkor is van legyed.” Acsán is hasonlóan vélekedtek. Azt mondták „Szerencsés ember az, akinek még karácsonykor is van legye, mert meg bír élni nála. E napon minden kiterített holmit le kellett venni, mert ha ottmarad az állatok elpusztulnak, vagy akasztás adódhat. Ilyenkor került sor a férjjóslásra is, amit gombócok főzésével értek el. A férjjelölt nevét fölírták egy cetlire, és belegyúrták a gombócba, majd kifőzték. Amelyik gombóc a leghamarabb jött fel olyan nevet fog viselni a férj (Galgagyörk, Galgaguta). Ismert volt a szemétkihordás is. A lány miután összesöpört, vacsora után kivitte a szemetet és a kiöntött szemétre állt. Amelyik irányból először

hallott kutyaugatást abból az irányból lesz a férje. Püspökkin a lánynak nem lehetett a szemetet széllal szemben kiöntenie, mert akkor pártában maradt. Ilyenkor ették meg a lányok Gután és Galgagyörkön a szoknya zsebébe, vagy ráncába varrt almát.

December 25. Karácsony napja (deň kračúna)

A hagyományos paraszti életben a család ünnepe volt. Ez a nap munkatilalommal járt. Csak a legszükségesebb munkákat végezték el. Tilos volt ezen a napon a kölcsönkérés és kölcsönadás, mert kivitték volna a szerencsét. Kora reggeltől köszöntők járták végig az utcákat. A köszöntő csapatok általában vízkeresztig járták a falut a következő szöveggel:

„Na Božie narodenini aj dievčatá chodili vinšovať, za čo dostali oreche, jabľko, alebo peniaze. Vinšovali takto:

*Ja som malá pana,
Vítam Krista Pána
A jeho že vítam
Peniažčok si pítam
Peniažčok mi dajte!!
Zdravý ostávajte!*

(Urban Mihályiné,
sz. Seben Zsuzsanna 1936. – Čuvár/Csővár, 2010.)

Karácsony másnapján a lányok is jártak köszönteni. Ők ezt a köszöntőt mondták:

*Kicsi kisasszony vagyok
Jézus Krisztust köszöntöm,
és azért hogy köszöntöm,
Pénzecs két kérek
Pénzecs két adjatok
Egészségesek maradjatok.*

Karácsony első napja a legnagyobb keresztény ünnep. A templomon kívül nem mehettek sehová. A szemetet sem vihették ki, az ajtó mögé, vagy a sarokba söpörtek, nem trágyázhattak, a lovakat nem foghatták be. Nem fészülkódhattak és nem is főzhetek.

„Karácsony reggelén a házigazda ivott egy kortyot, evett egy falatot, ugyanígy a családtagoknak is vitt az ágyba egy-egy korty italt, egy-egy falat ételt, mielőtt felkeltek volna. Így gondoskodott a családja jövőbeni egészségéről, ételéről, italáról. Aztán kivitte az állatoknak a szentesti vacsora alól a száraz- és szemestakarmányt, amit előző nap odakészítettek.”

(Bátyiné Nyemecz Júlia – Ďurka/Galgagyörk)

December 26. István-nap

István-nap, karácsony másnapja, sok családban még mindig szigorú egyházi ünnep, kötelező templomlátogatással, ebben mindkét felekezet egyforma. Ennek ellenére már több szabadságot engedélyez. A katolikus templomokban ekkor történt az árpa és a só szentelése. Ilyenkor történik a rokonság meg-

látogatása, az edények elmosása és az eddig el nem rakott tárgyak elpakolása.

Karácsonytól, háromkirályokig
(Od Vianoce do, tri kráľov)

A karácsonyi ünnepek szokásaihoz tartozott az István-naptól a háromkirályokig tartó időszak is. Ez idő alatt történt a katolikus falvakban, így Püspökhátvanban is, a zab és a só szentelése Istvánkor, a bor szentelése Jánoskor és a víz szentelése három királyokkor. A betlehemesek ez időszak alatt még felkeresték azokat, akiknél nem voltak.

December 31. és január 1.
Szilveszter és Újév napja

A polgári év utolsó napja, Szent Szilveszter pápa ünnepe. Este óévi hálaadást tartanak a templomokban. Szilveszterkor és újévkor a szokások és hiedelmek célja, hogy biztosítsa a következő esztendőre az emberek egészségét, szerencsését, a bő termést, az állatállomány szaporaságát. A népi kalendárium szerint szilveszter az újév első napjával összefüggő nap, ezért a két nap szokásai, hiedelmei gyakran azonosak, illetve mindkét napra érvényesek. Az éjféltől zajkeltésnek ezen a napon is fontos szerepe van.

Részből azért, hogy mindenki felébredjen és az újesztendőben szorgalmas legyen, másrészt, hogy a gonosz lelkeket elűzze a faluból. A szilveszteri kántálást másnap az újévköszöntés követte.

Újév napjához rengeteg időjósítás kapcsolódik: például, ha nincs fagy januárban, meghozza azt március és április. Sok jóslás fűződik az úgynevezett elsőhöz: az első újévi látogató lesz a lány férje, amivel először foglalkozik az ember, azt fogja egész évben csinálni. Az újesztendei jósló, varázsló eljárásoknak igen fontos része volt a táplálkozás, a megszabott ételek fogyasztása, illetve bizonyos ételek szigorú tiltása. Nem lehet baromfi húst enni (és még ma sem esznek) e napon, mert úgy tartják, a baromfi elkaparná, kikaparná a szerencsét, a lencse, a malac viszont szerencsét hoz.

„December 31-én éjszaka a fiatalok, lányok, fiúk fölmentünk a templomtoronyba. Miután éjfélkor véget ért a harangozás, énekelni kezdtünk a szlovák énekes könyvből. Rok dokonávajíce (A befejeződik az év), Bože z výsosti (Mennyből az angyal), Rok nový zase k nám príšiel (Az újév ismét eljött hozzánk).

Az újévet a béresek, kanászok ostorpattogtatással köszöntötték. A templomba újévi istentisztelet várta a híveket. Otthon pedig húsleves, kocsonya, hájas pogácsa és túrós lepény”

(Bátyiné Nyemecz Júlia – Ďurka/Galgagyörk)

A következő tréfás köszöntő is járta:

Vínšujem Vám.
Nový rok.
Vypadol vám peci bok.

Az kozube rúra.
A zo šafľa ucho.
Že by vám gazdine.
Nariaslo na.
Veľ'kvou bruho!

Kívánom Önöknek
Az újévben,
essen ki kéményük oldala
a kályhájuk csöve,
a hordójuk dugója
a gazdasszonyuknak pedig
nőjön nagyra a hasa!

(Urban Mihályné,
sz. Seben Zsuzsanna 1936. – Čvoár/Csővár, 2010.)

Január 6. – Vízkereszt

Vízkereszt az egyik legrégebbi katolikus ünnep, a IV. századig ezen a napon ünnepelték Jézus születésnapját és az évkezdetet is. Ekkor emlékezik meg az egyház a napkeleti bölcsekről és Jézusnak a Jordán vizében történt megkereszteléséről. Ez utóbbinak az emlékére az egyház ezen a napon szenteli a vizet. A víz megszentelésének, azaz megkeresztelésének szertartásából ered a magyar vízkereszt elnevezés. Katolikus vidékeken ezen a napon kezdődött a házszenelés. A pap a kántornak, két ministránsnak és az egyházfinak kíséretében járta végig a falut. Megáldotta a házakat és a bennük lakókat. A megszentelt kretával az ajtóra fölirták az évszámot és a háromkirályok nevének kezdőbetűit (G+M+B). A házszenelésért ételadományt adtak. A házszenelés szokása Püspökhátvanban ma is élő hagyomány.

A háromkirályjárás régen az evangélikus falvakban is szokás volt. A pap és a tanító házról, házra járt, hogy összeírja a „lelkeket”, (Acsa, Csővár) annak emlékére, ahogy Mária és József Betlehembe ment az összeírás miatt. Ilyenkor a háziak gazdagon megvendégelték az összeírókat.

Vízkereszt vagy háromkirályok napja a karácsonyi ünnepek zárónapja és a farsang kezdőnapja. Ezen a napon szokás utoljára meggyújtani a gyertyákat a karácsonyfán, ekkor bontják le a fát. Vízkereszt napján volt szokás a háromkirályok járása is. Ilyenkor rendszeren három fiúgyerek járt házról házra. Megemlékeztek a három szent királyról, majd áldást kértek a ház lakóira.

Három királyok van ma,
Nem vagyok én jóllakva,
hogya lennék jóllakva,
Nem lennék az ablakba.

(Bátyi Mihályné sz. Bányi Mária 1926. – Pišpek/Püspökhátvan, 2009.)

* * *

(A szerző által készített színes üvegfestmény
illusztrációk a hátsó borítón láthatók.)